

فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۷، شماره پیاپی ۲۵، بهار ۱۳۹۶

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

تحلیل فضایی پیوندهای روستا- شهری بر اساس عملکرد حوزه نفوذ خدماتی مراکز شهری (مطالعه موردی: شهرستان کوهدشت)

حمدالله سجاسی قیداری^۱: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
احمد رومیانی: دانشجوی دکترای جغرافیا و آمایش کیفیت مناطق روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
خیرالنسا منصوروی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

پذیرش: ۱۳۹۴/۱۲/۱۵

صص ۱۴۲-۱۲۹

دریافت: ۱۳۹۴/۴/۲۰

چکیده

مطالعه و بررسی روابط شهر و روستا از مهم‌ترین مباحث در برنامه‌ریزی‌های فضایی و منطقه‌ای می‌باشد. زیرا جریان‌های روستا- شهری نشان دهنده پیوندهای روستا- شهری در عرصه فضایی بوده و گویای الگوهای رفتاری شهروندان در تأمین نیازها می‌باشد. بر این اساس، هدف مطالعه حاضر بررسی رابطه و پیوندهای روستایی- شهری بر اساس عملکرد جریان‌های حوزه نفوذ در شهرستان کوهدشت می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی، روش مورد استفاده توصیفی - تحلیلی و برای گرده آوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری کل جمعیت شهرستان کوهدشت که معادل با ۲۱۸۹۲۱ نفر در نظر گرفته است، که ۳۲۲ پرسشنامه به صورتی تصادفی بین مردم شهرستان توزیع گردیده است. جهت تحلیل و تحلیل داده‌ها از آمارهای توصیفی، مدل ویکور و نرم‌افزار GIS بهره گرفته شده است. به طوری که از مدل ویکور برای توسعه‌یافتگی دهستان‌ها و نرم افزار GIS در ترسیم جریان‌های حوزه نفوذ استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در شهر کوهدشت با توجه به وجود بازارهای عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، بانک‌ها و مؤسسات مالی، ادارات مختلف، وجود مراکز دانشگاهی و امکانات آموزشی و مراکز درمانی عمومی و تخصصی، سهم عمده‌ای در تأمین خدمات به نقاط روستایی در سطح شهرستان دارد. بطوری که حدود ۵۸ درصد پاسخگویان اظهار داشته‌اند که برای دریافت این خدمات به کوهدشت بصورت روزانه، هفتگی و یا ماهانه مراجعه می‌کنند و جریان‌های قوی بین نقاط روستایی و نقاط شهری کوهدشت وجود دارد. در سلسله مراتب شبکه‌ای سطح اول، همه شهرها و مراکز دهستان در دریافت خدمات تابع کانون شهری کوهدشت می‌باشند. همچنین یافته‌های مدل ویکور نشان داد که دهستان کوهدشت شمالی با جنوبی هر کدام با میزان ۰/۱۸ و ۰/۲۹ و دهستان‌های خسروآباد و زیرتنگ با میزان ۰/۹۷ و ۰/۹۳ به ترتیب کمترین و بیشترین رتبه توسعه یافتگی را در محدوده مورد مطالعه به لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات توسعه‌ی دارا می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: جریان‌های فضایی، رابطه شهر و روستا، حوزه نفوذ، پیوندهای مکانی- فضایی، خدمات رسانی، کوهدشت.

بیان مسأله:

یکی از ویژگی‌های سکونتگاه‌های انسانی تطوری‌پذیری و پویایی آن است. این پویایی در فضای روستاهای زمانی به مدد تبدلات، تغییر شکلها و نقل و انتقال‌هایی صورت می‌پذیرد که بصورت جابجایی جمعیت، جریان کالا، انرژی، اطلاعات و سرمایه قابل مشاهده است (Thaghilo and abdoulahi, 2013:30). بدون شک یکی از مصادیق عینی مکانی تبدلات و جریان کالا، سرمایه، اطلاعات و انرژی روستا و شهر است. لذا توسعه رابطه سازمان یافته شهر و روستا زمینه‌های انتقال توسعه به حوزه نفوذ روستایی را فراهم ساخته و سبب ایجاد پیوندهای فضایی بین فعالیت‌های کشاورزی و بازارهای مصرف و توسعه ظرفیت ارائه خدمات، توانمندسازی روستاییان و ... می‌شود (Douglass, 1998: 11). بنابراین پیوند روستایی-شهری پدیده‌ای حاصل از تعامل دو سویه سکونتگاه‌های روستایی و کانون‌های شهری در عرصه منطقه‌ای است که به سبب جریان‌های مختلف، از جمله جریان افراد، کالاها، اطلاعات، فناوری، نوآوری و مانند آن، پدید می‌آید. از این-رو، پیوندهای روستایی-شهری در تنظیم و بیان سیاست‌هایی توسعه با هدف کاهش فقر و حمایت از نقش مثبت مراکز شهری در توسعه نواحی روستایی پیرامونی مورد تأکید کارشناسان توسعه قرار دارد (Soltani Moghadas, 2007:16). شواهد نشان می‌دهد که شهرها در کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته، بر پیرامون خود (حوزه نفوذ) متکی می‌باشند، بویژه اینکه اکثریت جمعیت این کشورها هنوز در روستاها ساکن هستند. بنابراین مناسبات متقابل بین شهرها و روستاهای پیرامون بسیار مهم است، زیرا تولیدات مهم روستاها که برای صادرات در نظر گرفته می‌شود، عمدتاً از طریق شهرها صادر می‌سازند. ضمن اینکه شهرها منابع مهم مالی، خدمات و اطلاعات و ... را برای روستاها فراهم می‌سازد و امور مربوط به واردات کالاهای صنعتی و بعضی از نهادهای کشاورزی را انجام می‌دهند. بنابراین شهرها برقراری پیوند بین نواحی روستایی و بازار جهانی را فراهم می‌نمایند. این پیوندهای وابسته به هم^۱ می‌تواند پایه‌های چرخه مثبت کنش متقابل^۲ را شکل دهد. (Mouid far and Akbar, 2007:76-77) در این راستا اهمیت حوزه نفوذ در این است که علاوه بر مشخص کردن میزان حوزه نفوذ شهرها و الگوهای رفتاری روستاییان در مراجعه به شهرها، سبب تعیین نقش شهرها شده و به آن شکل می‌دهد. لذا برای ساماندهی روابط شهر و روستا و تعیین عملکردها و کارکردهای فضایی سکونتگاه‌های انسانی، انتخاب و تحلیل سلسله مراتبی جریان‌های فضایی خدمات‌رسانی اهمیت خاصی دارد. همانطوری که در مطالعات پیشین مشخص است، عمدتاً در سطح فضایی به بررسی رابطه کلی شهر و روستا تأکید شده است و کمتر به جریانان، نوع و سطح آن اشاره شده است. در این میان یکی از مناطق جغرافیایی که با توجه به ماهیت اقتصادی-اجتماعی دارای روابط قوی فضایی بین مناطق شهری و روستایی می‌باشد، روستاهای شهرستان کوه‌دشت می‌باشد. هدف از این مطالعه بررسی جریان‌های روستایی-شهری براساس عملکردهای حوزه نفوذ خدماتی مراکز شهری در روستاها منطقه مورد مطالعه می‌باشد. بر این اساس سؤال کلیدی مطالعه به دنبال این می‌باشد که سطح توسعه یافتگی و برخورداری مراکز دهستان‌های شهرستان کوه‌دشت از خدمات چگونه بوده و جریان‌های فضایی روستا-شهری برای دریافت خدمات در این شهرستان چگونه می‌باشد؟

پیشینه نظری تحقیق:

دیدگاه‌ها و تعاریف نظری مختلفی از رابطه و پیوندهای شهری-روستایی صورت گرفته است که توانسته است در تبیین و تحلیل توسعه حوزه نفوذ شهر و روستا متمرکز واقع شود. از دیدگاه فون‌تونن شهر با دشت بزرگی که حاصلخیزی یکنواختی دارد، احاطه شده است. این شهر، محدود روستایی خود را از نظر کالا و خدمات تأمین می‌کند و برای عرضه مازاد تولیدات کشاورزی نواحی روستایی، بازار فراهم می‌سازد که در اینجا هزینه حمل و نقل اهمیت بسیاری دارند به طوری که در این نظریه عامل فاصله از عوامل مهم به شماره می‌رود (Shakuie, 2004:277) والتر کریستالر (۱۹۳۳)، در تدوین تئوری مکان مرکزی، از طرح توزیع فضایی سکونت‌گاه‌های جنوب آلمان الگو برداری نمود و آنها را در چارچوب تئوریک خود مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. اساس نظریه وی بر این مبنا است که توزیع مکان مرکزی در فضایی ناحیه-ای به گونه‌ای است که هر مکان مرکزی در مرتبه‌ی خاص خود کالاها و خدمات مکان مرکزی فرودست خود را عرضه می‌دارد (Azami, 2005:70-73) در دهه‌های اخیر، اغلب محققان برنامه‌ریزی منطقه‌ای به جهت پیچیدگی روابط شهر و روستاهای پیرامون آن، وجود جریانات متعدد به همراه حوزه‌های نفوذ متنوع برای شهرها و متفاوت بودن الگوی رفتاری روستاییان در برابر دریافت خدمات، سبب تأکید بر

¹ -Interdependent links

² -Interaction

نظریه شبکه‌ای در تحلیل جریان‌ها و روابط بین شهر و روستا می‌باشد. شبکه به مجموعه‌ای از نقاط اتصال روستاها و شهرها یا گره‌های به هم پیوسته روستایی- شهری گفته می‌شود (Paul Yazdi and Ebrahimi, 2011:189). که نظام وابستگی‌ها و پیوندهای ارتباطی داخلی و خارجی روستاها و شهرها را با یکدیگر نشان می‌دهد (Shakuie, 2004:106). از نظر پیتر هاگت سکونتگاه‌ها مانند شبکه به هم متصل هستند؛ زیرا جریان‌های فضایی بین روستاها و شهرها، یک نظام شبکه‌ای در ناحیه‌ای ایجاد می‌کند که حاصل کنش‌های متقابل سکونتگاهی است. شکل شبکه و الگوی جریان‌های فضایی براساس حرکت پول، کالا و افراد می‌باشد که بر پایه شش اصل حرکت، مجاری، گره‌ها، سلسله مراتب، سطوح و پراکنش قرار دارد. این عناصر، عوامل شکل‌گیری شبکه هستند که در شکل‌دهی به جریان‌های فضایی در ناحیه نقش بارزی دارند و سبب تفاوت‌های فضایی با توجه به ویژگی‌ها و نوع شبکه‌های سکونتگاهی می‌شوند (Johnston, 1995:31-33).

بنابراین باید توجه داشت که، کانون‌های شهری و روستایی علاوه بر اینکه محل تجمع جمعیت، سرمایه، اقتصاد و فرهنگ با تکیه بر تحریک و پویایی درونی هستند، به صورت ارگانیک در قالب یک سیستم هماهنگ با دیگر کانون‌های جمعیتی دور و نزدیک خود دارای ارتباط و پیوند متقابل می‌باشند (Shamsoddini at all, 2011). اصولاً روابط بیشتر شهرها در گذشته و حال با حوزه نفوذشان مبتنی بر چهار اصل؛ مالکیت سنتی و قدیمی، تسلط تجاری روز افزون شهرها، بهره‌برداری وسیع و متمرکز از نیروی انسانی روستا در شهر و نقش اداری و خدماتی شهرها بوده است (Nazarian, 2013:11). از طرفی مطالعه اثرات مراکز شهری بر پسرانه‌ها و حوزه نفوذ بود و خواهد بود. این رویکرد بیشتر صبغه جغرافیایی دارد. تعامل شهر- روستا از جمله موضوعات مورد علاقه محققان و صاحب‌نظران توسعه مانند راندینلی و لیپتون نیز بوده است. جامعه‌شناسان نیز بطور فعالانه در زمینه روابط بین شهر - روستا مشارکت داشته و توجه آنها عمدتاً بر تغییر در جوامع روستایی و تحول آن معطوف است (Kaur, 1995: 3-4). ولی بخش عمده‌ای از مباحث اصلی در ادبیات توسعه بر مناسبات میان فضاهای شهری و روستایی متمرکز است (Jerve, 2001: 1). فضاهای شهری با هر اندازه و مقیاس به عنوان یک نظام اقتصادی و اجتماعی، دارای یک حوزه نفوذ و عملکرد هستند و حوزه عملکردی آنها معمولاً شامل چندین فضای روستایی می‌گردد. بررسی پیوندهای روستایی- شهری، ترسیم سازمان فضایی مراکز بازاری و شبکه روابط متقابل شهر و روستا، بر حسب جریان‌های مختلفی است که به ساختار فضایی مورد نظر، موجودیت معین می‌بخشد. بر این مبنا پیوندهای روستایی- شهری را می‌توان از دو منظر یا دو سطح مورد بررسی قرار داد (Saeedi, 2003:75). الف- پیوندها در عرصه فضا (همچون جریان افراد، کالاها، سرمایه، اطلاعات، فناوری و حتی مواد زائد و ... ب- تعامل در سطح بخش‌های (تعامل بخشی) که شامل فعالیت‌های روستایی که در نواحی شهری به انجام می‌رسند یا فعالیت‌هایی که اغلب به عنوان فعالیت شهری طبقه‌بندی می‌شود (همچون صنعت و خدمات)، اما در نواحی روستایی جریان دارند.

حوزه نفوذ و پیوندهای روستا- شهری:

اصطلاح حوزه نفوذ، یکی از مفاهیم رایج در ادبیات برنامه‌ریزی و برخی دانش‌های دیگر مانند اقتصاد و علوم اجتماعی است که برگردان برخی واژه‌های مختلف در زبان غیر فارسی است. اصطلاح حوزه نفوذ معادل لاتین *Area of Influence* است. حوزه نفوذ هر شهر عبارت است از گسترده‌ای در بیرون شهر که ساکنان مراکز جمعیتی مستقر در آن بنا به انگیزه‌های مختلف، ارتباطاتی زنده، پویا و ضروری با شهر مورد نظر دارند. حوزه نفوذ در ارتباط با روستا نیز به مفهوم گسترده‌ای است که ساکنین مراکز جمعیتی واقع در روستاهای پیرامونی آن از نظر مبادلات تجاری، ارتباطات اداری و رسمی، استفاده از انواع خدمات و امکانات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی با روستای مورد نظر ارتباطی پویا و ضروری دارند (Taghizadeh, 1996:54). جریان‌ها و ارتباطات بین سکونتگاه‌های شهری و روستایی حوزه نفوذ و سکونتگاه مرکز حوزه، شدت و ضعف یا دوره زمانی تکرار و نظم خاص خود را دارند و با یکدیگر یکسان نیستند. بنابراین تأثیرات هر یک از این سکونتگاه‌ها نیز بر روستای مورد مراجعه (یا مرکز حوزه) یکسان نخواهد بود. به گونه‌ای که سکونتگاه‌های که ارتباط منظم‌تر و پایدارتری با مرکز حوزه دارند، تأثیرات بیشتر و پایدارتری بر آن می‌گذارند و بر عکس. در چنین وضعیتی لازم است که محدوده فضایی حوزه نفوذ یا سکونتگاه‌های درون آن را متناسب با تأثیر که بر سکونتگاه مرکزی می‌گذارند، دسته‌بندی شود. بنابراین هدف از تعیین حوزه نفوذ یک روستا شناسایی روستاهایی است که دارای روابط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قابل توجهی با روستای مورد مطالعه هستند و از خدمات موجود در آن روستا بهره‌مند می‌شوند. بر این اساس مناسب‌ترین روش‌های تعیین محدوده که می‌تواند برای شناسایی حوزه نفوذ یک سکونتگاه استفاده شده و مشخص کننده جریان‌های بین نقاط سکونتگاهی باشد، دو روش تحلیل جریانها و تعیین جاذبه بین مکان‌های روستایی هستند (Housing

روش سنجش جاذبه بین روستاها: استفاده از روش تحلیل جاذبه بین مکان‌ها عمدتاً متناسب با شرایط شهرها است و کارآیی اندکی برای مطالعات روستایی دارند. با توجه به شرایط روستاهای ایران که اغلب در پایین‌ترین سطح عملکردی خدماتی قرار دارند و همواره متقاضیان خدمات خود را به دلیل حضوری قوی‌تر شهرهای اطراف، از دست می‌دهند؛ استفاده از این روش به تنهایی نمی‌تواند مطمئن باشد. استفاده از این روش می‌تواند مرزهایی احتمالی حوزه نفوذ یک روستا را پیش از بکار بردن روش تحلیل جریانها تعیین کند.

روش تحلیل جریان‌های بین روستاها: روش تحلیل جریانها بر پایه دو مؤلفه اطلاعاتی شامل شناخت جریان‌های بین کانون‌های جمعیتی و عملکردی و نیز تفکیک جریان‌ها بر اساس شدت و ضعف آنها استوار است. در این مفهوم جریان به هر گونه جابجایی انسان، کالا، اطلاعات، فکر و مانند آن اطلاق می‌شوند که دارای مبدا و مقصد مشخص است. نخستین گام تحلیل جریان‌ها، فهرست کردن آن دسته از مراکز خدماتی موجود در شهرها یا روستاهای مرکزی مورد مطالعه است که در مقایسه با روستای محدوده مقدماتی حوزه نفوذ از سطح کیفی و کمی برتری برخوردارند. در این زمینه تنها خدماتی مهم هستند که در روستاهای اطراف وجود ندارند.

در روش تحلیل جریان‌ها، جهت و شدت جریان‌ها موجود بین یک مرکز جمعیتی و نقاط جمعیتی پیرامون آن تعیین کننده حدود و ثغور منطقه کاربردی با حوزه های نفوذ است. هر جریان با دور شدن از مرکز از شدت آن کاسته و با نزدیک شدن به مرکز دیگر بر شدت آن افزوده می‌شود. با در نظر گرفتن این ویژگی، محدوده یا مرز حوزه نفوذ یک مرکز جمعیتی جایی است که شدت جریان به حداقل خود می‌رسد (Ziari, 2009:55). بطور کلی نقش شهرها در توسعه روستایی از طریق پیوندها و مناسبات روستایی- شهری تحقق می‌یابد. با توجه به اهمیت موضوع، مطالعات مختلفی در زمینه رابطه و پیوندهای شهری- روستای و حوزه نفوذ در طی زمان‌های مختلف توسط محققان در مناطق مختلف صورت گرفته است که به تعدادی از آن‌ها در جدول شماره ۱ اشاره شد است.

جدول ۱- تحقیقات حوزه نفوذ شهری بر مناطق روستایی

محقق/سال	عنوان	نتایج
Paulware in English (1966) 2006, Rezvani	شهر و ده در ایران: سکونت و اقتصاد در حوزه کرمان	سه تیپ از روابط اقتصادی سنتی را بین کرمان و حوزه نفوذیش عنوان می‌کند، به عقیده وی مالکیت‌های اراضی سنتی، نفوذ اقتصادی و ارشادی کرمان بر روی روستاهای اطراف در زمینه بافت و تولید فرش و قراردادهای سنتی محلی در زمینه پرورش دام بین شهروندان و روستاییان از عواملی هستند که در رابطه این شهر با روستاهای اطراف تعیین کننده بوده‌اند.
Marcel Bazin (1977) in 2006, Rezvani	شهر قم روابط این شهر را با حوزه نفوذیش	تجارت گسترده شهر قم را به همراه سرمایه‌گذاری سرمایه‌داران شهری در بافت و تولید فرش و نظام حاکم اداری را در جذب روستاییان به طرف شهر مهمترین عامل می‌داند
Ehlers (1977) in 2006, Rezvani	شهر طبس و حوزه نفوذ آن	او معتقد است هنوز شهرها می‌خواهند نقاط روستایی اطراف خود را توسط (سلف‌خری- نسبه کاری) تحت سلطه قرار دهند و منافع این فعالیت‌های جدید اقتصادی اول به شهرها می‌رسد. بنابراین، پیشرفت روستاها وابستگی کامل به پیشرفت شهرها دارد
Shayan, 2007	نظام سطح‌بندی خدمات رسانی روستایی در شهرستان مشهد	به این نتیجه رسیده است که از سطح‌بندی خدمات‌رسانی شهرستان مشهد در مجموع ۷ مرکز منظمه، ۲۹ مرکز مجموعه و ۶۶ مرکز حوزه از میان ۵۷۳ سکونتگاه روستایی و ۶ سکونتگاه شهری مشخص شده‌اند تا با تجهیز و تقویت عملکردی آنها موجبات اشاعه خدمات با دسترسی موثر در روستایی ایجاد پیوند بیشتر میان سکونتگاه‌های روستایی و در نهایت تعادل نسبی بین روابط شهر و روستا فراهم شود.
Shams al Dini at all, 2011	تحلیلی جغرافیایی بر جریان‌ها متقابل روستایی- شهری، مطالعه موردی: مرودشت و روستاهای پیرامونی	به این نتیجه رسیدند که شهر مرودشت به عنوان یک شهر میانی و قطبی بزرگ به لحاظ تجمع امکانات، سرمایه نیروی انسانی در منطقه ضمن تسلط و برتری نسبی بر ناحیه دارای ارتباطی دو سویه با نقاط روستایی پیرامون خود می‌باشد. به عبارت دیگر، مرودشت با ارائه خدمات و تسهیلات معیشتی- رفاهی مورد نیاز روستاهای حوزه نفوذ خود و نیز خرید محصولات تولیدی روستاییان؛ ضمن فراهم نمودن شرایط رشد و پویایی روستاها موجب ایجاد تغییرات کلیدی- فضایی در آنها را سبب شده است

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴ با استفاده از منابع در دسترس.

روش تحقیق و منطقه مورد مطالعه:

تحقیق حاضر با توجه به هدف مطرح شده و در راستای پاسخگویی علمی به سؤالات تحقیق، از روش شناسی توصیفی- تحلیلی با استفاده از روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته است. لذا مطالعه از لحاظ هدف، از نوع کاربردی است. در این راستا برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. برای عملیاتی کردن تحقیق، شهرستان کوهدشت به عنوان یکی از شهرستان‌های استان لرستان با ۵ شهر و ۱۲ مرکز دهستان به عنوان منطقه مورد مطالعه در نظر گرفته شد. در این شهرستان، به مانند سایر مناطق کشور، روستاییان عمدتاً برای تأمین برخی از نیازهای خدماتی خود به مراکز شهری مراجعه می‌کنند. لذا شناخت این جریان‌ها در تحلیل جریان‌های ارتباطی شهر- روستا، تعیین حوزه‌های نفوذ شهری در زمینه‌های مختلف و کیفیت ارائه خدمات به روستاییان مفید می‌باشد. بنابراین به طور خاص جامعه آماری تحقیق، ۵ سکونتگاه شهری و ۱۲ مرکز دهستان در سطح کل شهرستان کوهدشت می‌باشد، که بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، بالغ بر ۲۱۸۹۲۱ نفر جمعیت است که با استفاده از فرمول اصلاح شده کوکران در سطح آلفا ۰/۰۵، تعداد نمونه‌های مورد مطالعه، ۳۲۲ نفر انتخاب شد که از این تعداد ۱۰۳ مورد متعلق به مکان‌های شهری و ۲۱۹ مورد به روستاهای مرکز دهستان در سطح شهرستان می‌باشد. (جدول شماره ۲).

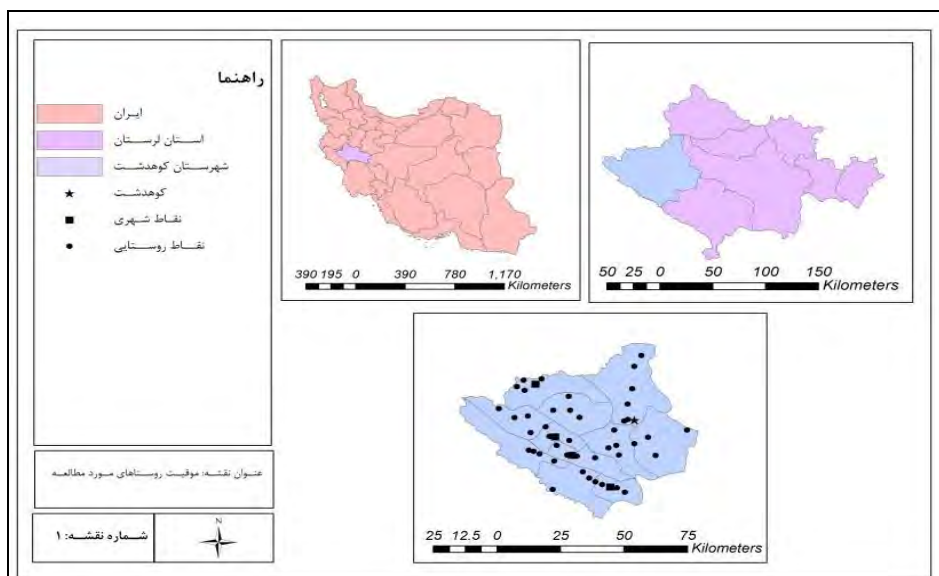
جدول ۲- توزیع نمونه‌ها در سطح نقاط شهری و مراکز دهستان در منطقه مورد مطالعه

شهرها	کوهدشت	کوهدشت	چغندر	چغندر	گرار	-	-	-	-	-	-	-
تعداد	۱۲	۳۴	۱۸	۲۱	۱۸	-	-	-	-	-	-	۳۲۲
دهستانها	پلوران	درب گبید	زیر تنگ	طرهان شرقی	طرهان غربی	کوهدشت شمالی	کوهدشت جنوبی	گل گل	رومشگان غربی	رومشگان شرقی	کوهدشت	نفر نمونه
تعداد	۱۲	۱۹	۱۳	۱۸	۱۲	۳۲	۲۵	۱۳	۱۸	۲۳	۲۱	۱۳

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۴.

جهت تکمیل پرسشنامه در سطح شهرستان و روستاهای مورد مطالعه از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است، تا اصل فرصت برابر برای تمامی خانوارها فراهم باشد. همچنین برای اولویت بندی توسعه یافتگی مراکز دهستان از شاخص‌های خدمات عمومی انجام شده است. از آنجایی که هدف پژوهش دستیابی به روابط و پیوندهای روستایی- شهری براساس عملکرد حوزه نفوذ است تا مشخص شود که دهستان‌های محدود مورد مطالعه بر اساس اصل نیازهای خدماتی، تحت نفوذ کدام شهر قرار می‌گیرند. لذا تحلیل جریان‌ها بر اساس معیارهای آموزشی، اداری، تجاری، درمانی، نیروی کار، جمعیت و مهاجرت در محیط GIS انجام شده است. همچنین برای تحلیل جریان‌های روستا- شهری بر اساس نیازمندی‌های خدماتی، نیاز به اطلاع از سطح توسعه یافتگی مراکز دهستان‌ها با توجه به شاخص‌های خدمات موجود بر اساس داده‌های سرشماری ۱۳۹۰ می‌باشد که از طریق مدل چند معیاره ویکور انجام شده است.

شهرستان کوهدشت با مساحت ۳۹۸۲ کیلومترمربع یکی از شهرستان‌های استان لرستان است که در غرب این استان قرار گرفته و آب و هوای معتدل کوهستانی دارد. کوهدشت از شمال به استان کرمانشاه، از شمال باختری، جنوب و جنوب باختری به استان ایلام و از خاور به شهرستان خرم‌آباد محدود می‌شود. (شکل شماره ۱).

شکل ۱- موقعیت نقاط روستاها براساس حوزه‌های نفوذ شهر کوهدشت

یافته‌های تحقیق:

شکل‌گیری جریان‌های فضایی روستا- شهری بر اساس اصل تأمین خدمات و نیازهای رفاهی قابل تحلیل می‌باشد. بنابراین، ابتدا نیاز است تا سطح نیازمندی‌های خدماتی مراکز دهستان‌های مورد مطالعه مشخص گردد تا به واسطه آن علت شکل‌گیری جریان و شدت آن قابل تبیین باشد. در این راستا، ابتدا اقدام به اولویت‌بندی مراکز دهستان بر اساس شاخص‌های خدماتی با مدل چند معیاره ویکور گردید. شاخص‌های مورد نظر عبارتند از: فرهنگی، اجتماعی، خدماتی و زیربنایی که در قالب ۲۹ متغیر در نظر گرفته شده است. همچنین برای تعیین وزن شاخص‌ها، از نظرات ۳۲ نفر از خبرگان محلی (شوراها و دهیاران) استفاده شده است. بطوری‌که نظرات جمع شده از طریق مدل وزن دهی توان رتبه‌ای^۱ مورد محاسبه قرار گرفت و وزن نهایی برای هر یک از متغیرها استخراج گردید. (جدول شماره ۳).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ - توان رتبه ای $(n - r_i + 1)^2$

جدول ۳- تعداد امکانات و خدمات به تفکیک دهستان

متغیر	شاخص	دهستان														
		پلوران	چرچر کبکد	زرتنگ	طهران شرقی	طهران غربی	کوهدشت شمالی	کوهدشت جنوبی	گل گل	روستگان غربی	روستگان شرقی	خسروآباد	کهنای	وزن ها		
فرهنگی	تعداد مدرسه ابتدایی	۸	۱۰	۸	۱۰	۱۰	۱۲	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۳	۷	۸	۶	۰/۰۲
	تعداد مدرسه راهنمایی	۵	۶	۳	۹	۴	۹	۴	۹	۴	۶	۷	۶	۷	۶	۰/۰۲
	تعداد دبیرستان	۴	۳	۴	۸	۴	۶	۴	۸	۴	۶	۷	۵	۵	۴	۰/۰۲
	تعداد هنرستان فنی و حرفه‌ای	۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۱	۰	۰/۰۲
	تعداد کتابخانه عمومی	۰	۱	۰	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۱	۱	۰/۰۲
	تعداد مکان ورزشی	۰	۱	۲	۲	۱	۳	۱	۲	۲	۳	۱	۱	۳	۳	۰/۰۳
اجتماعی	تعداد مساجد	۳	۸	۴	۷	۵	۱۷	۵	۷	۵	۱۷	۴	۶	۴	۱۰	۰/۰۳
	تعداد مجتمع بهزیستی	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۰/۰۲
	تعداد مرکز بهداشتی-درمانی	۰	۱	۰	۰	۰	۳	۰	۳	۰	۳	۰	۰	۲	۱	۰/۰۸
	تعداد خانه بهداشت	۳	۵	۴	۹	۶	۱۰	۶	۹	۶	۱۰	۵	۸	۶	۷	۰/۰۳
	تعداد داروخانه	۰	۱	۰	۱	۰	۷	۰	۱	۰	۷	۰	۰	۱	۱	۰/۰۵
	تعداد شورای اسلامی	۵	۸	۵	۱۲	۸	۱۴	۸	۱۲	۵	۱۴	۸	۱۵	۹	۱۰	۰/۰۳
خدماتی	تعداد شرکت تعاونی روستایی	۸	۵	۵	۸	۷	۱۰	۷	۸	۵	۱۰	۴	۸	۵	۹	۰/۰۵
	تعداد مراکز فرهنگی و هنری	۱	۱	۱	۲	۱	۴	۱	۲	۱	۴	۰	۰	۲	۰	۰/۰۶
	تعداد بانک	۰	۳	۰	۵	۰	۸	۰	۵	۰	۸	۱	۰	۶	۴	۰/۰۶
	تعداد دفاتر خدمات پستی و مخابرات	۳	۵	۳	۷	۵	۱۰	۵	۷	۵	۱۰	۴	۵	۸	۶	۰/۰۲
	تعداد تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی	۵	۶	۵	۱۶	۵	۱۸	۵	۱۶	۵	۱۸	۱۰	۵	۱۵	۸	۰/۰۲
	تعداد پمپ بنزین	۰	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۲	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۰/۰۳
	تعداد واحدهای دام پزشکی	۰	۱	۰	۱	۰	۴	۰	۱	۰	۴	۱	۰	۲	۲	۰/۰۲
	تعداد حوزه های نیروی انتظامی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۰/۰۵
	تعداد دفاتر پلیس+۱۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۰/۰۳
	تعداد جاذبه‌های تفریحی و فراغتی	۴	۶	۴	۵	۴	۶	۴	۵	۴	۶	۳	۴	۶	۴	۰/۰۳
زیربنایی	تعداد دفاتر ثبت اسناد و سند مالکیت	۰	۱	۰	۰	۰	۵	۰	۴	۰	۵	۰	۰	۳	۲	۰/۰۶
	تعداد پایگاه‌های اورژانس	۱	۱	۱	۲	۱	۱	۰	۲	۱	۱	۰	۰	۲	۱	۰/۰۳
	آب لوله کشی و برق	۱۰	۸	۱۵	۱۷	۱۱	۲۳	۱۱	۱۷	۱۵	۲۳	۱۳	۲۱	۱۳	۱۸	۰/۰۶
	راه روستایی آسفالت‌ه‌ای احداث شده	۷	۱۲	۱۳	۱۴	۱۰	۱۴	۱۰	۱۴	۱۳	۱۴	۹	۱۲	۱۵	۱۲	۰/۰۵
	راه روستایی خاکی احداث شده	۸	۱۳	۱۲	۱۳	۵	۱۲	۵	۱۳	۱۲	۱۲	۱۳	۶	۸	۱۲	۰/۰۲
	تعداد پارک‌ها و فضای سبز	۱	۲	۳	۶	۲	۴	۲	۶	۳	۴	۲	۲	۴	۴	۰/۰۴
تعداد جایگاه‌های گاز رسانی نقلیه‌ها	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۰/۰۵	

منبع: مطالعات نگارندگان، براساس اطلاعات فرمانداری شهرستان کوهدشت، ۱۳۹۴.

نتیجه اعمال وزن ها، تشکیل ماتریس وزین دار می‌باشد. سپس اقدام به محاسبه فاصله گزینه‌ها از راه حل ایده آل و حاصل جمع آن‌ها برای ارزش نهایی می‌گردد (تابع ۱). جایی که S_i بیانگر نسبت فاصله گزینه i ام از راه حل ایده‌آل مثبت (بهترین ترکیب) و R_i بیانگر نسبت فاصله گزینه i ام از راه حل ایده‌آل منفی (بدترین ترکیب) می‌باشد. برترین رتبه بر اساس ارزش S_i و بدترین رتبه بر اساس ارزش R_i بدست می‌آید. به عبارت دیگر S_i و R_i به ترتیب همان L_{ii} و $L_{\bullet i}$ در روش الپی متریک هستند. در نهایت اقدام به محاسبه مقدار ویکور Q_i گردید. (تابع ۲).

$$Q_i = \nu \left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1 - \nu) \left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right] \quad \text{تابع ۲}$$

$$S_i = \sum_{j=1}^n w_j (f_j^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-)$$

$$R_i = \text{Max}_j [w_j (f_j^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-)] \quad \text{تابع ۱}$$

بر اساس مطالعه انجام شده و نتایج به دست آمده، در این مرحله اقدام به اولویت‌بندی دهستان‌های شهرستان کوهدشت گردید. محاسبه درجه توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان کوهدشت در جدول شماره (۴) نشان می‌دهد که دهستان کوهدشت شمالی و جنوبی با میزان ۰/۱۸ و ۰/۲۹ به دلیل نزدیکی به شهر و گسترش خدمات زیربنایی از بیشترین و با کیفیت‌ترین امکانات برخوردار بوده و توسعه یافته محسوب می‌شوند. همچنین دهستان‌های رومشگان شرقی، کونانی و طرهانی شرقی و رومشگان غربی دهستان کمتر توسعه محسوب می‌شوند و این در حالی است که دهستان‌های گل گل، بلوران، خسروآباد، زیرتنگ مناطق توسعه نیافته محسوب شده‌اند. نتایج مدل نشان می‌دهد که در سطح شهرستان و دهستان مورد مطالعه توسعه ناموزون برقرار هست به طوری که در بین ۱۲ دهستان فقط دو دهستان توسعه یافته می‌باشد؛ و سایر دهستان‌ها از توسعه مطلوبی برخوردار نیستند بنابراین لازم است در برنامه ریزی‌های توسعه در سطح استان و شهرستان توجه بیشتری به نقاط روستایی صورت گرفته و از تمرکز امکانات و خدمات در نقاط شهری جلوگیری شود تا توسعه موزون و هماهنگی در بین نقاط شهری و روستایی برقرار شود.

جدول ۴- اولویت‌بندی درجه توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان کوهدشت با مدل VIKOR

دهستان	رتبه توسعه یافتگی	میزان Q_i	وضعیت توسعه	دهستان	رتبه توسعه یافتگی	میزان Q_i	وضعیت توسعه
کوهدشت شمالی	۱	۰/۱۸	توسعه یافته	درب گنبد	۷	۰/۵۲	کمتر توسعه یافته
کوهدشت جنوبی	۲	۰/۲۹	توسعه یافته	طرهان غربی	۸	۰/۶۰	در حال توسعه
رومشگان شرقی	۳	۰/۳۷	کمتر توسعه یافته	گل گل	۹	۰/۷۱	توسعه نیافته
کونانی	۴	۰/۳۸	کمتر توسعه یافته	بلوران	۱۰	۰/۷۲	توسعه یافته
طرهان شرقی	۵	۰/۴۷	کمتر توسعه یافته	خسروآباد	۱۱	۰/۹۳	توسعه نیافته
رومشگان غربی	۶	۰/۵۱	کمتر توسعه یافته	زیرتنگ	۱۲	۰/۹۷	توسعه نیافته

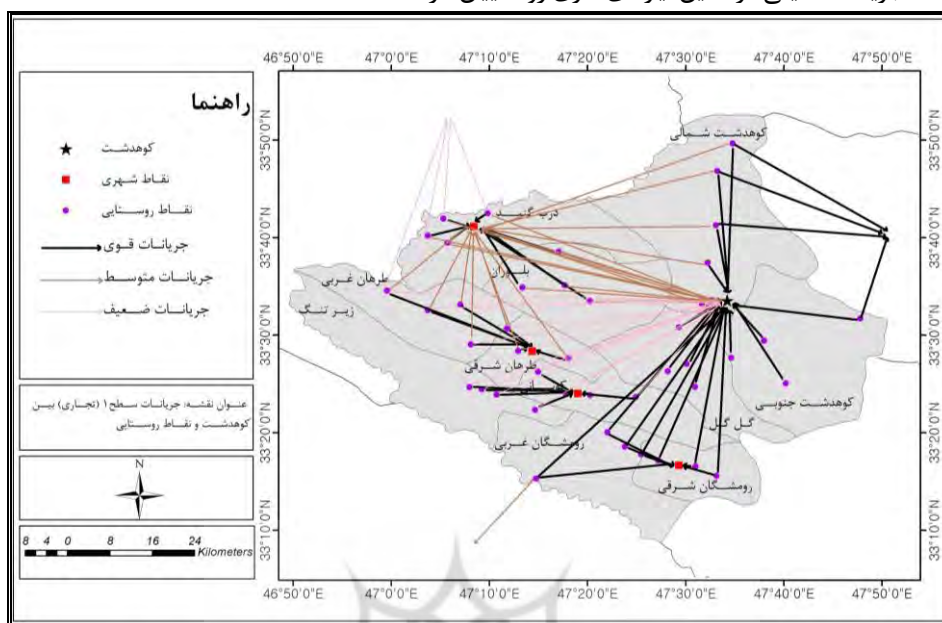
منبع: تحلیل‌های آماری بر روی داده‌های جمع آوری شده، ۱۳۹۴.

برای شناخت روابط بین شهر کوهدشت و نقاط روستایی و اطلاع از میزان وابستگی نقاط روستایی به این شهر و همچنین درصد شدت جریان‌ها، از جریان‌های مختلف تجاری، اداری، آموزشی و درمانی استفاده شده است.

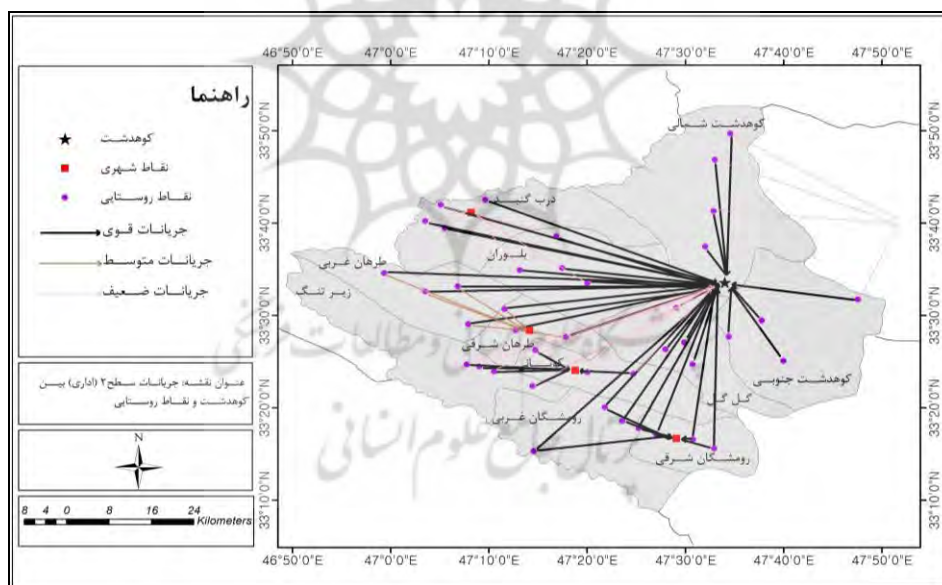
جریان تجاری: بر اساس شکل شماره (۲)، جریان‌های تجاری بین نقاط روستایی با شهر کوهدشت نشان می‌دهد که با توجه به نقش خدماتی شهر کوهدشت و وجود بازارهای متنوع در جهت تأمین نیازهای روستایی و همچنین استقرار بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری ۴۴/۴۰ درصد پاسخ دهنده‌گان اظهار داشته‌اند اولویت آن‌ها جهت تأمین این خدمات کوهدشت است؛ بطوریکه جریان‌های تجاری به این شهر قوی است و اکثراً به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد، بیشتر این مراجعه کنندگان در نقاط روستایی در دهستان‌های نزدیک به کوهدشت سکونت دارند. شهر چغابیل با ۲۳/۹۱ درصد رتبه دوم را در تأمین نیازهای تجاری به خصوص برای روستاهای که در بخش رومشگان استقرار یافته‌اند را دارد. جریان‌های تجاری نقاط روستایی بخش رومشگان نیز به کوهدشت قوی است و جریان‌ها به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد. شهر درب گنبد نیز با ۱۲/۴۲ در مکان سوم قرار دارد و جریان‌های متوسط با نقاط روستایی از دهستان‌های گراب، کوهدشت شمالی دارد و بیشتر به صورت ماهانه صورت می‌گیرند. در رده بعدی شهر کونانی و گراب با ۹/۹۳ و ۸/۰۷ قرار دارد. روستاهای این بخش‌ها به دلیل فاصله نسبتاً زیاد، کمترین جریان‌ها را با شهر کوهدشت دارند و اکثراً به صورت هفتگی و ماهانه صورت می‌گیرند.

جریان اداری: بر اساس و شکل (۲)، جریان‌های اداری بین نقاط روستایی با شهر کوهدشت نشان می‌دهد که با توجه استقرار ادارات مختلف در شهر کوهدشت، ۵۱/۲۴ درصد پاسخ دهنده‌گان اظهار داشته‌اند اولویت آن‌ها جهت تأمین این خدمات کوهدشت است. جریان‌های اداری از نقاط روستایی به این شهر قوی است و به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد، بیشتر مراجعه کنندگان نیز با توجه به نبود خدمات شهری دیگری به غیر از کوهدشت در این بخش بیشتر متمرکز بر شهر کوهدشت هستند. شهر چغابیل با ۱۸/۶۳ درصد رتبه دوم را در تأمین نیازهای اداری برای روستاهایی که در بخش رومشگان غربی و شرقی استقرار یافته‌اند؛ را دارد. همچنین به دلیل فاصله نه چندان زیاد، جریان‌های اداری نقاط روستایی بخش رومشگان با کوهدشت قوی است و جریان‌ها به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد. شهر گراب نیز به عنوان مرکز بخش طرهان با ۱۳/۳۵ در رتبه سوم قرار دارد و از نظر تأمین نیازهای اداری، نقاط روستایی در شهرستان کوهدشت جریان‌های متوسط با نقاط روستایی دارد و بیشتر به صورت ماهانه صورت می‌گیرند. در رده بعدی شهر کونانی با ۹/۹۳ درصد قرار دارد. بین شهر کونانی

و نقاط روستایی در بخش کونانی برای تأمین نیازهای اداری جریان‌های قوی وجود دارد. همچنین روستاهای بخش کونانی به دلیل فاصله نسبتاً زیاد با کوهدشت، کمترین جریان‌های اداری را با شهر کوهدشت دارند و اکثراً به صورت ماهانه صورت می‌گیرند. شهر درب گنبد نیز با سهم درصدی ۶/۸۳، جریان‌های ضعیفی در تأمین نیازهای اداری روستاییان دارد.

شکل ۲- جریان‌های تجاری (سطح ۱) بین شهر کوهدشت و نقاط روستایی - منبع: تحلیل‌های آماری، ۱۳۹۴.

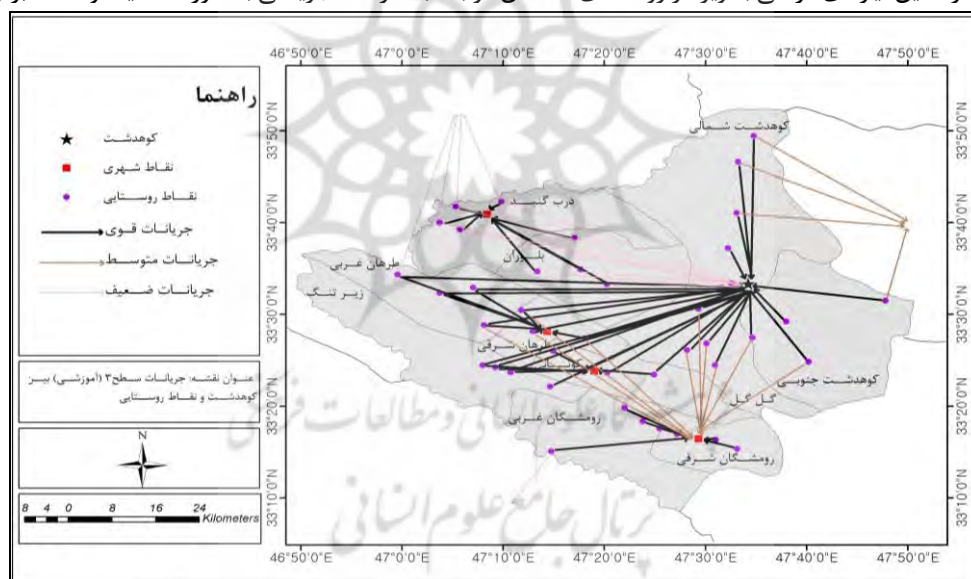

شکل ۳- نقشه جریان‌های اداری (سطح ۲) بین شهر کوهدشت و نقاط روستایی - منبع: تحلیل‌های آماری داده‌ها، ۱۳۹۴.

جریان آموزشی: بر اساس شکل (۴)، جریان‌های آموزشی بین نقاط روستایی با شهر کوهدشت نشان می‌دهد که با توجه به وجود مراکز دانشگاهی مانند دانشگاه آزاد، پیام نور، علمی- کاربردی و نوآوران و دبیرستان‌ها و هنرستان، و برگزاری کلاسی تقویتی و آموزشی در شهر کوهدشت، ۶۵/۸۳ درصد پاسخ دهندگان اظهار داشته‌اند اولویت آن‌ها جهت تأمین این خدمات شهر کوهدشت است. جریان‌های آموزشی نیز از نقاط روستایی و همه بخش‌ها به این شهر قوی است و اکثراً به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد. شهر گراب با ۱۳/۹۳ درصد رتبه دوم را در تأمین نیازهای سطح ۳ برای روستاهای که در بخش گراب استقرار یافته‌اند را دارد. جریان‌های آموزشی از نقاط روستایی بخش گراب نیز به کوهدشت قوی است و جریان‌ها به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد. شهر چغابال با داشتن مراکز آموزشی و برگزاری کلاس آموزشی

در سطح رومشگان با ۹/۹۳ در رتبه سوم قرار دارد و جریاناتی متوسط با تعدادی از نقاط روستایی بخش های کوهدشت و گراب دارد که بیشتر به صورت ماهانه صورت می‌گیرند. شهر کونانی سهمی ۶/۵۲ درصدی در تأمین نیازهای آموزشی به ویژه از روستاهای دهستان کونانی دارد و از لحاظ تأمین خدمات آموزشی جریاناتی قوی با این روستاها وجود دارد. شهر درب گنبد نیز با ۳/۷۲ در رده بعدی قرار دارد و بین این شهر و نقاط روستایی درب گنبد از لحاظ تأمین خدمات آموزشی جریاناتی قوی وجود دارد، بعضی ساکنین روستاهای این بخش نیز از خدمات آموزشی کوهدشت استفاده می‌کنند ولی این جریانات به دلیل فاصله نسبتاً زیاد، ضعیف می‌باشد.

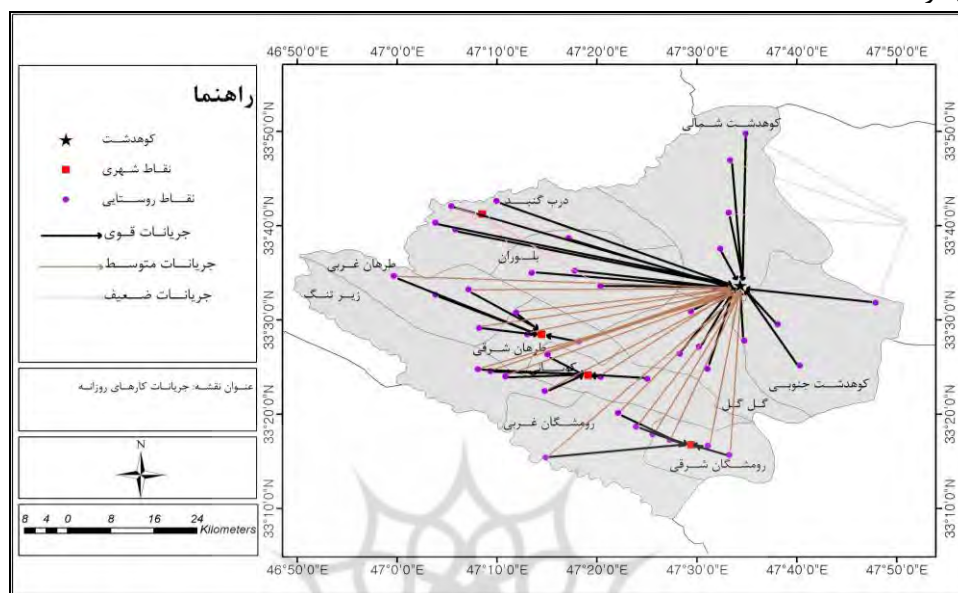
جریان درمانی: براساس شکل شماره (۵)، جریانات درمانی بین نقاط روستایی با شهر کوهدشت نشان می‌دهد با توجه به وجود مراکز درمانی مانند بیمارستان امام خمینی و پزشکان متخصص و زیرساخت‌های درمانی در شهر کوهدشت ۶۹/۷۸ درصد پاسخ‌دهندگان اظهارداشته‌اند اولویت آن‌ها جهت تأمین این خدمات شهر کوهدشت است جریانات درمانی نیز از نقاط روستایی به این شهر قوی است و بخش عمده‌ای از نیازهای مردم روستایی را تأمین می‌کند و به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد. شهر چغابلی با ۱/۸۰ درصد و با توجه به مراکز درمانی و پزشکان عمومی رتبه دوم را در تأمین نیازهای درمانی نقاط روستایی به خود اختصاص داده است، و جریانات درمانی با کوهدشت به صورت متوسط و ماهانه صورت می‌گیرد. شهر گراب با ۸/۰۷ درصد رتبه سوم را در تأمین نیازهای درمانی با توجه به داشتن درمانگاه و چندین پزشک عمومی در این شهر برای روستاهای که در بخش طرهان هستند را بر عهده دارد. جریانات درمانی بین نقاط روستایی بخش طرهان به کوهدشت قوی است و جریانات به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد. در رده بعدی شهر کونانی با ۵/۵۹ درصد قرار دارد. بین این شهر و نقاط روستایی از لحاظ تأمین خدمات سطح ۴ با توجه استقرار مرکز درمانی در این شهر جریاناتی قوی وجود دارد و بخشی از مردم ساکن در این بخش را به خود جذب می‌کند و جریاناتی به صورت متوسط برقرار است. شهر درب گنبد نیز سهمی ۴/۶۵ درصدی در تأمین نیازهای درمانی به ویژه از روستاهای دهستان درب گنبد دارد که جریاناتی به صورت ضعیف و ماهانه برقرار می‌باشد.

شکل ۴- جریانات آموزشی (سطح ۳) بین شهر کوهدشت و نقاط روستایی - منبع: تحلیل‌های آماری، ۱۳۹۴.

جریان کارهای روزانه به شهر: بر اساس شکل (۶)، جریان کارهای روزانه بین نقاط روستایی با شهر کوهدشت نشان می‌دهد که با توجه استقرار ادارات، مراکز بهداشتی- درمانی و تأمین نیازهای مردم روستاهای مختلف در شهر کوهدشت ۳۴/۱۶ درصد پاسخ‌دهندگان اظهار داشته‌اند اولویت آن‌ها جهت تأمین این خدمات کوهدشت است. جریانات کارهای روزانه آنها از نقاط روستایی به این شهر قوی است و به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد، بیشتر مراجعه‌کنندگان نیز با توجه به نبود خدمات شهری دیگری به غیر از کوهدشت، عمدتاً مراجعات از طرف روستاییان بطور مستقیم به کوهدشت می‌باشد. شهر چغابلی با ۱۸/۰۱ درصد رتبه دوم را در تأمین نیازهای کارهای اداری برای روستاهایی که در بخش رومشگان غربی و شرقی استقرار یافته‌اند را دارد. همچنین به دلیل فاصله نه چندان زیاد، جریانات کارهای روزانه نقاط روستایی بخش رومشگان با کوهدشت به صورت متوسط صورت می‌گیرد و جریانات به صورت روزانه و هفتگی صورت می‌گیرد.

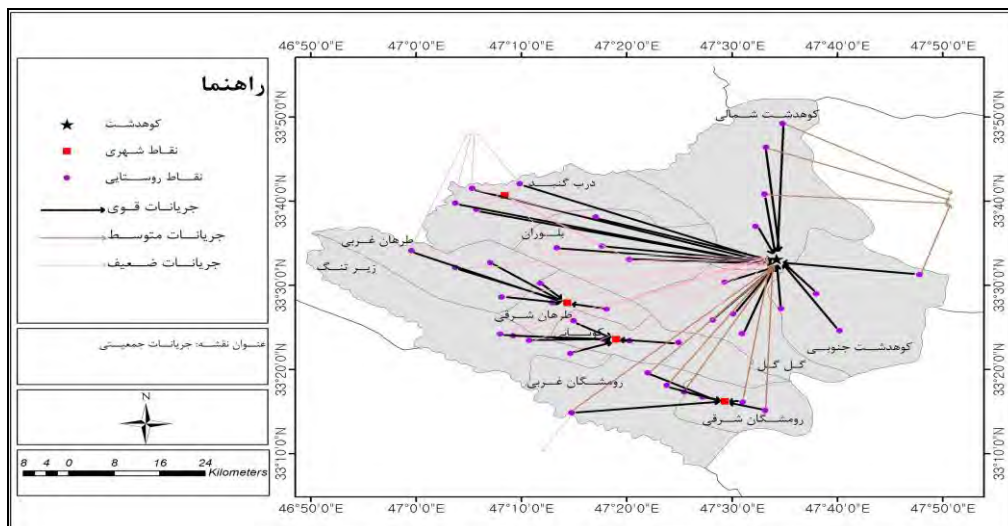
شهر گراب نیز به عنوان مرکز بخش طرهان با ۱۵/۲۱ در رتبه سوم قرار دارد و از نظر تأمین نیازهای مردم نقاط روستایی در شهرستان کوهدشت جریاناتی قوی با نقاط روستایی در این بخش دارد و بیشتر به صورت هفتگی و ماهانه صورت می‌گیرند. در رده بعدی شهر کونانی با ۱۸/۰۱ درصد قرار دارد. بین شهر کونانی و نقاط روستایی در بخش کونانی برای تأمین نیازهای روزانه خود جریاناتی قوی وجود دارد و این جریان با شهر کوهدشت به طور متوسط صورت می‌گیرد. شهر درب گنبد نیز با سهمی ۱۳/۹۷ درصدی، جریانات ضعیفی در تأمین نیازهای روزانه روستاییان دارد.

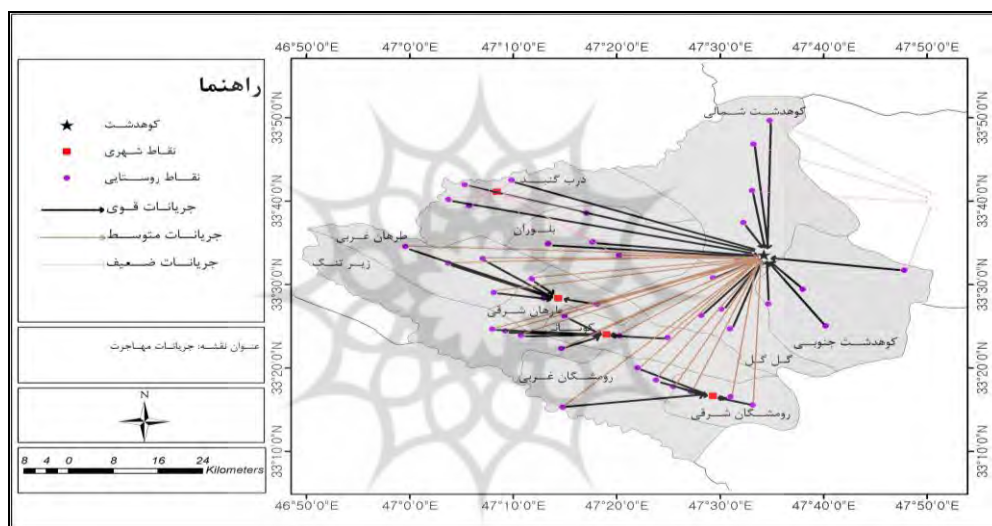
شکل ۶- جریانات کارهای روزانه (سطح ۵) بین شهر کوهدشت و نقاط روستایی

جریان جمعیت: براساس شکل شماره (۷)، جریانات جمعیت بین نقاط روستایی با شهر کوهدشت حاکی از آن است که به دلیل زیرساختهای شهری و داشتن مراکز خدماتی گسترده و مرکزیت شهرستان با ۵۸/۰۷ درصد، اولویت اول را نسبت به دیگر نقاط شهری به خود اختصاص داده و جریان جمعیتی قوی با روستاهای اطراف و حوزه نفوذ خود داشته است. شهر چغابلی با ۱۳/۹۷ درصد جریان جمعیتی بین نقاط روستا و شهر برقرار کرده است که می‌توان گفت جریان متوسط را برقرار کرده است. شهراب کونانی هم با ۱۰/۸۶ درصد جریان جمعیتی با روستاهای خود ارتباط برقرار کرده است به طوری که جریان ضعیفی با شهر کوهدشت داشته است. شهر گراب با میزان ۱۰/۵۵ درصد جریان جمعیتی با حوزه‌های نقاط روستایی خود ارتباط داشته است، بطوریکه این جریان با شهر کوهدشت ضعیف برقرار شده است و در نهایت شهر درب گنبد با میزان ۶/۵۲ درصد ضعیف‌ترین جریان جمعیتی را به خود اختصاص داده است.

جریان مهاجرت: بر اساس شکل شماره (۸)، جریان مهاجرت از نقاط روستایی به شهر کوهدشت نشان می‌دهد که با توجه مرکزیت شهرستان و توجه به اشتغال‌زایی مردم در مرکز و استقرار ادارات و مراکز بهداشتی - درمانی و توجه به اصول شهرگرایی، شهر کوهدشت- ۳۳/۵۴ درصد پاسخ‌دهندگان اظهار داشته‌اند اولویت آن‌ها جهت مهاجرت به شهر کوهدشت بوده است. بطوریکه جریان مهاجرت از نقاط روستایی به این شهر قوی است و به صورت دائمی صورت می‌گیرد. شهر چغابلی با ۲۲/۳۶ درصد رتبه دوم را در مهاجرت پذیر روستاهای همجوار به خود اختصاص داده است و جریان متوسط را با شهر کوهدشت با دنبال داشته است. بطوریکه به علت استقرار در مرکز بخش توانسته است بخشی از مهاجرت‌های دائمی و سالانه به خود جذب کند. همچنین شهر کونانی با میزان ۱۹/۲۵ درصد جریان مهاجرت بین نقاط روستای با حوزه نفوذ خود داشته است و جریانی نسبتاً متوسط با شهر کوهدشت به دنبال داشته است. شهر گراب با میزان ۱۷/۳۹ درصد رتبه سوم در جریان مهاجرت را به خود اختصاص داده است. بطوریکه جریان متوسطی را به نقاط شهر کوهدشت داشته است. در نهایت شهر درب گنبد با میزان ۷/۱۴ درصد جریانات مهاجرت به نقاط شهر کمتر رتبه و جریان ضعیفی با نقاط روستایی به همراه داشته است.

شکل ۷- جریانات جمعیتی (سطح ۶) بین شهر کوهدهشت و نقاط روستایی

شکل ۸- جریانات مهاجرت (سطح ۷) بین شهر کوهدهشت و نقاط روستایی

تحلیل جریان‌های مختلف در سطح مختلف تجاری، اداری، آموزشی، درمانی، کارهای روزانه، جمعیت و مهاجرت نشان می‌دهد که در شهر کوهدهشت با توجه به وجود بازارهای عمده فروشی و خرده فروشی، بانک‌ها و مؤسسات مالی، ادارات مختلف، وجود مراکز دانشگاهی و امکانات آموزشی و مراکز درمانی عمومی و تخصصی سهم عمده‌ای در تأمین این خدمات به نقاط روستایی در سطح شهرستان دارد. بطوریکه حدود ۵۸ درصد پاسخگویان اظهار داشته‌اند که برای دریافت این خدمات به کوهدهشت به صورت روزانه، هفتگی و یا ماهانه مراجعه می‌کنند و جریاناتی قوی بین نقاط روستایی و شهر کوهدهشت وجود دارد. در این حوزه نفوذ، با وجود اینکه در برخی از موارد به صورت اندک و بسیار ضعیف، جریان‌هایی در گونه‌های مختلف بین نقاط روستایی شهرستان کوهدهشت با شهرهای شهرستان‌های همجوار مشاهده می‌گردید اما به طور کلی می‌توان گفت که کوهدهشت به عنوان مرکز شهرستان به خوبی به ایفای نقش حوزه نفوذ عملکردی خدماتی در زمینه‌های مختلف پرداخته است. اما در برنامه‌ریزی‌های آمایش خدمات آتی در سطح شهرستان می‌توان با رویکرد تمرکززدایی خدماتی از شهر کوهدهشت، به نقش سایر شهرها و همچنین مراکز دهستان بزرگ در سطح شهرستان افزود تا از تک قطبی شدن ارائه خدمات جلوگیری شده و در نهایت زمینه بازیگری سکونتگاه‌های کوچک در عرصه حوزه نفوذ خدمات منطقه‌ای شهرستان فراهم گردد (جدول ۵). همانطوریکه مشاهده می‌شود، شهر کوهدهشت با دریافت حدود ۱۱۵۰ جریان در رتبه اول قرار گرفته و شهر چغابلی با ۳۸۲ جریان در رتبه دوم بوده و شهر درب گنبد با

۱۷۸ جریان در رتبه آخر قرار دارد. بنابراین فاصله بین مرکز شهرستان به لحاظ دریافت جریان‌های روستایی برای ارائه خدمات با سایر شهرها بسیار زیاد بوده و به نوعی قطبی‌گرایی در ارائه خدمات مشاهده می‌شود.

جدول ۵- سهم هر یک از مراکز شهری از جریان‌های روستایی در تأمین خدمات مختلف

جمع	شهر چغابل		شهر گراب		شهر کونانی		شهر کوهدشت		شهر درب گنبد			
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۱۰۰	۳۲۲	۲۳/۹۱	۷۷	۸/۰۷	۲۶	۹/۹۳	۳۵	۴۴/۴۰	۱۴۳	۱۲/۴۲	۴۰	جریان تجاری
۱۰۰	۳۲۲	۱۸/۶۳	۶۰	۱۳/۳۵	۴۳	۹/۹۳	۳۲	۵۱/۲۴	۱۶۵	۶/۸۳	۲۲	جریان اداری
۱۰۰	۳۲۲	۹/۹۳	۳۲	۱۳/۹۳	۴۵	۶/۵۲	۲۱	۶۵/۸۳	۲۱۲	۳/۷۲	۱۲	جیان آموزشی
۱۰۰	۳۲۲	۱۱/۸۰	۳۸	۸/۰۷	۲۶	۵/۵۹	۱۸	۶۹/۷۸	۲۲۵	۴/۶۵	۱۵	جریان درمانی
۱۰۰	۳۲۲	۱۸/۰۱	۵۸	۱۵/۲۱	۴۹	۱۸/۶۳	۶۰	۳۴/۱۶	۱۱۰	۱۳/۹۷	۴۵	جریان کار روزانه
۱۰۰	۳۲۲	۱۳/۹۷	۴۵	۱۰/۵۵	۳۴	۱۰/۸۶	۳۵	۵۸/۰۷	۱۸۷	۶/۵۲	۲۱	جریان جمعیتی
۱۰۰	۳۲۲	۲۲/۳۶	۷۲	۱۷/۳۹	۵۶	۱۹/۲۵	۶۲	۳۳/۵۴	۱۰۸	۷/۱۴	۲۳	جریان مهاجرتی
-	-	-	۳۸۲	-	۲۷۹	-	۲۶۳	-	۱۱۵۰	-	۱۷۸	مجموع

منبع: تحلیل‌های آماری بر روی داده‌های جمع آوری شده، ۱۳۹۴

بنابراین با توجه به شدت وابستگی نقاط روستایی به کوهدشت می‌توان با سرمایه‌گذاری در امکانات و خدمات در شهرهای کوچک مانند گراب، چغابل و کونانی و همچنین نقاط روستایی از مهاجرت‌های روزانه و هفتگی به کوهدشت کاست. همچنین بر اساس نتایج به دست آمده بین شهر درب گنبد، نیز جریاناتی هر چند ضعیف با نقاط روستایی وجود دارد که می‌توان با سرمایه‌گذاری در خدمات و امکانات در شهرهای کوچک و نقاط روستایی در سطح شهرستان از این رفت و آمدها که هزینه‌هایی اضافی نیز برای روستاییان دارد جلوگیری نمود. این نوع برنامه‌ریزی و آمایش فضایی می‌تواند در راستای برقراری عدالت فضایی در برخورداری مکان‌ها از خدمات و همچنین دسترسی مناسب به خدمات برای روستاییان مورد توجه قرار گیرد. زیرا در اغلب موارد نیازمندی بالای روستاییان به خدمات متعدد موجود در مناطق روستایی در بلندمدت زمینه ساز ایجاد انگیزه‌های قوی مهاجرت به شهرها را فراهم می‌سازد.

نتیجه‌گیری:

روابط و مناسبات بین سکونتگاه‌ها و بویژه بین شهر و روستا که خود را عمدتاً به شکل جریان‌های جمعیت، کالا، سرمایه، عقاید، اطلاعات و نوآوری نشان می‌دهد، پدیده‌ای فضایی- مکانی و جغرافیایی بوده و شناخت، تبیین و کشف قانونمندی‌های کلی حاکم بر آن، در چهارچوب روابط متقابل انسان و محیط موضوعی جغرافیایی بوده و از اهمیت نظری و کاربردی ویژه‌ای برخوردار است. در این راستا سکونتگاه‌های روستایی برای خروج از انزوای جغرافیایی و دستیابی به خدمات توسعه‌ای لازم، ضرورت دارد که با سکونتگاه‌های بالادستی خود در ارتباط باشند. این جریان‌ها و پیوندهای فضایی امروزه با توجه به افزایش سطح نیازهای انسان روستایی، افزایش سطح آگاهی‌های انسانی، جهانی شدن، بهبود دسترسی‌ها، افزایش سرعت دسترسی‌ها، و ... ماهیت بسیار متفاوتی از نوع گذشته آن پیدا کرده و شاید به صورت قاطع بتوان گفت که هم به لحاظ تعداد، هم مقیاس و شدت بسیار بیشتر و پیچیده‌تر شده است. لذا برای بررسی این هدف از روش‌های مورد استفاده توصیفی- تحلیلی میدانی بهره گرفته شده بود. به طوری که ۲۹ مولفه در چهار شاخص (فرهنگی، اجتماعی، خدماتی و زیربنایی) در ۱۲ دهستان در نظر گرفته شده است. جهت پاسخگویی به هدف مورد نظر از آمارهای توصیفی، مدل ویکور و نرم‌افزار GIS استفاده شد، یافته‌ها نشان داد که تحلیل جریان‌های مختلف در چهار سطح مختلف تجاری، اداری، آموزشی، درمانی، کارهای روزانه، جمعیت و مهاجرت نشان می‌دهد که در شهر کوهدشت با توجه به وجود بازارهای عمده فروشی و خرده فروشی، بانک‌ها و مؤسسات مالی، ادارات مختلف، وجود مراکز دانشگاهی و امکانات آموزشی و مراکز درمانی عمومی و تخصصی سهم عمده‌ای در تأمین این خدمات به نقاط روستایی در سطح شهرستان دارد به طوری که حدود ۵۸ درصد پاسخگویان اظهار داشته‌اند که برای دریافت این خدمات به کوهدشت به صورت روزانه، هفتگی و یا ماهانه مراجعه می‌کنند و جریاناتی قوی بین نقاط روستایی و شهر کوهدشت وجود دارد. این نتایج نشان دهنده نقش قطبی و کانونی شهر کوهدشت در سطح شهرستان به لحاظ خدمات رسانی و تسلط بر حوزه نفوذ خود می‌باشد که منطبق با نتایج مطالعات قبلی مانند مارسل

بازن (۱۹۷۷) در شهر قم و حوزه نفوذش، اهلرز (۱۹۷۷) در شهر طبس و حوزه نفوذ آن، شایان (۱۳۸۵)، شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰) می‌باشد. همچنین یافته‌های مدل ویکور نشان داد که دهستان کوه‌دشت شمالی با جنوبی هر کدام با میزان ۰/۱۸ و ۰/۲۹ و دهستان‌های خسروآباد و زیرتنگ با میزان ۰/۹۷ و ۰/۹۳ بیشترین و کمترین رتبه توسعه یافتگی را در محدوده مورد مطالعه به دنبال داشته است. با توجه یافته‌های تحقیق می‌توان پیشنهادات زیر را ارائه کرد:

- بهبود زیر ساخت‌های خدماتی مانند بهداشت- درمان و آموزش- تجارت در دهستان‌های خسروآباد و زیر تنگ و درب گنبد که نسبت به دیگر دهستان در سطح خیلی پایین قرار دارند.

- تعریف برخی از مراکز دهستانی به عنوان مراکز اقماری ارائه خدمات جهت کاهش جریان روستا به شهری در منطقه

References:

1. Azami, N. (2005): *Planning regional, city capital accumulation. Mashhad, publications Nika.*
2. Douglass. M. (1998): *A Regional Network Strategy for Reciprocal Rural- urban Linkages. In: TWPR, 20(1), pp.1-33.*
3. *Housing Foundation of Islamic Revolution (2004): guidance rural plan. The first volume, office planning and coordination of projects. Pp.33-1. (in Persian)*
4. Jaston, R. (1374): *geography and geographers. Translation Abbas, S., Journal of Geography and Education, Issue 39(10)31-33. (in Persian)*
5. Jerve, A, M, (2001): *Rural-Urban Linkages and poverty Analysis. In: Choices for the poor, UNDP, Oslo (Norway), 2001:pp.89-120.*
6. Kaur, ravider (1995): *Urban-rural relations, a geographical analysis. Anmol Publication pvt. New Delhi.*
7. Muid Far, S, Akbar, S. (2007): *relations with the city and Village of effects developmental its, Case Study: township Slavjblagh. Journal of Sciences Geographical, Vol. 6 (8) 75-98. (in Persian).*
8. Nazarian, A.(2012):*Dynamics system of the urban Iran's, edition fourth , Publishers mobtakaran. (in Persian).*
9. Papali Yazdi, M. H., and Ibrahim, M.A. (2011): *rural development theory. Tehran, first edition, Ministry of Culture and Islamic Guidance. Publishers samt. (in Persian)*
10. Rezvani, A. (2006): *Relationship between urban and rural areas, with emphasis on Iran. Publish Payamnour, Volume II. (in Persian)*
11. Saeedi, A. (2003): *Relations between urban and rural areas and rural-urban (a study of perceptions). Journal of Geography, 1(1) 71-91. (in Persian)*
12. Shakuie, H. (2004): *perspectives new in geography urban. The first volume, first edition, the publisher samt. (in Persian)*
13. Shams alDini, A., Shukur ,A., Rezaee, M.R. (1390): *analysis geographical of Flows urban-Village, Case Study: Marvdasht and surrounding villages. Journal Geographical of Planning Environmental, No 4(12)79-100. (in Persian)*
14. Shayan, H. (2066):*Level system of rural service in the city of Mashhad. Studies Geographical, 38 (58)45-33. (in Persian)*
15. Soltani Moghdas, R. (2007): *position of investment in rural space, With emphasis on linking rural areas to, rural-urban, case study: A rural area Trghbh (Khorasan Razavi). PhD thesis, University of Shahid Beheshti. (in Persian)*
16. Taghizadeh, F. (1996): *Template for organizing the villages of Fars Province (revised rural collection): Quarterly Poysh Shiraz, Plan and Budget Organization of Fars province, Issue 3(6)45-58. (in Persian)*
17. Thaghilo A.A and abdoulahi ,A. (2013): *Development of agriculture with emphasis on the relationship between town and country, Case Study:West Azerbaijan province. Space Quarterly Journal of Economics and Rural Development, Issue 1(3), row 3, (2013)50-29. (in Persian)*
18. Ziari, K.l (2009): *Principles and methods of regional planning. printing Eighth, Publishers University Tehran. (in Persian).*